

Sarrera

Anitz hizkuntza izenez baino ezagutzeke desagertuak edo desagertzearen diren arren eta gainerakoetarik gehiegi axaletik eta zatika deskribaturik baino ez, mende honetan hizkuntzalaritzak izan duen aitzinamendu eta arrakasta ukazina da. Zientifikotasunera zehazki noiz iritsi den eztabaidatzen sartu gabe —hor zehar ikersail baten goren gailur hori, hobe, bertan ihardukitzen duten teoriena, epaitzeko erizpideak garatu dituztenak ere bada— badugu oinarri aski sendorik pentsatzeko aspaldixko erdietsi zuela gradu hori: izan ere, beste zientzia alor garatuetan jazo legez, bada zenbait hamarkada hizkuntzalaritzaren historiazko lanak ugaltzen ari direla, beren sailaren iraganaz eta oraindik ere artatzen dituzten arazo anitzek izan duen tratamenduaz ikertzaileek duten arduraren lekuko. 60etarik hona ugalduek doaz, kokildurik bezala lehendabizi, ausart eta samaldan oraintsuago, hizkuntzalaritzaren historiazko, hizkuntz teoriaren garapen eta hedapenazko, harako lurralde eta honako garaiko hizkuntz ideiekiko edo hizkuntzen deskribapenezko artikulua, liburu, liburu-sail, berrargitalpen, mintegi, ikerlari elkarte, kongresu eta enparatuak (dagoeneko bere txokoa izan zuen *Current Trends* famatueta ere). Halaber, aldizkari oso eta sendoak egokitu zaizkio ikersail honi: *Historiographia Linguistica* 1974etik eta *Histoire-Epistémologie-Langage* 1979tik, nagusienak baino ez aipatzearen; areago dena, filologiari zelan edo halan lotueta gutzienak dira hizkuntzalaritzaren zati honi nolabaiteko ohizkotasunarekin tokirik egiten ez diotenak.

Gertakariaren deskribaketa honek, ordea, ez garmatza hizkuntzalaritzaren historiaren ikuspegi zuzena amaiturik edo amaitzearen dugula esatera; ez da, soilik, betegintzarreak neketsuak direla eta erdiesten gaitzak. Ditugun, hots, talde gisa horretan arituek dituzten, ezagutza eta erizpideak ez dira hedatu, ezta hurrik eman ere, hizkuntzalaritzan alde edo moldez diharduten guztiengana. Euskal Herrian eta hor barrena ere bada urtero —bakoitzean haboro?— bere egitekoaren etorkiez eta iraganaz gauza handirik ezagutzeke, hoberenean ere teknika zenbait nolazpait menderaturik, hizkuntzalari edo filologo “bilakatzen” den/duten frango. Bestalde, hizkuntzalaritzaren historia, historia den partez, ezin bakarria izan asko bait da bertan egungo ezagutza eta ustekizunetarik; arbaso eta kidego bilan ere izan da lillularik, eta —gertuagokoak ateratzen erraz litzaigukeen arren— aski bedi linguistika kartesianoaz izan zen eztabaida sonatua gogoratzea.

Ezagutza ez *Jesus Christ David-en semearen, Abrahamen semearen generationeko liburuaren* gisa (*Abrahamec engedra ceçan Isaac, eta Isaac-ec engendra ceçan Iacob, eta Iacob-ec engendra citzan Iuda eta haren anayec...* Saussurek Meillet, Meilletek Benveniste, Benvenistek Kuryłowicz; Bloomfieldek Harris, Harrisek Chomsky...) baizik espiral batetik gertuago dela erakustera etorri diren aurkikuntza eta berreskuratze anitz izan

da: Panīnī fonetikan, Sanctius bat syntaxian, Humboldt hainbat alorretan. Belaunaldi eta korronte eta are egile bakoitzaren erabateko identifikazio isolatzaileak ere (Alemanian gonbaraketa eta historizismoa, European estrukturalismoa, Ameriketako distribuzionalismoa...) aspaldi agertu dira errazkeria agor.

Euskal Herrian hizkuntzalaritza bera da berantkor lanbide gisa. Ulertzekoa da ofizioen aitzinamendu eta abiada ezin jarraiturik edo gaurkotasunera ezin iritsirik dabilena usuenik iraganaz gogoetatsu ez azaltzea, batez ere “gizartearen (?) premiak asetzea” bilakatzen badu helburu nagusi eta errentagarri. Honek azal lezake inoiz geure altxor edo ondasuntxoak (Coseriuk Pozaren Europako hizkuntzen sailkapena, kasuko) kanpotarrek aldarrikatu beharra eta euskararen inguruan mendeetan zehar ekoiztu den literatura hain egoera eskasean izatea: testu gehienak eskurazailak dira berrargitalpen faltaz (Urteren eta Harrieten gramatikak, Sarako Etxeberriren hizkuntzazkoak oro) edota eskuizkribaturik dautzalako (Pouvreuren hiztegia, Sbarbi-Urquijo delakoa, Duvoisinena, Maurice Harrietena...); eskura daitezkeenean ere arrunt gutxi dira nola edo hala ikertu direnak eta gehientsuenak edergailutzat faksimiletan bezituak.

Ikerketa gehienak oraintsu arte “bio-bibliografia” generokoak izan dira, anekdota bildumak azken finean, Viñazaren *Biblioteca de la Filología Castellana* batetik aski urruti, demagun; arnasa handiagokorik ere izan da, Tovarren *Mitología e ideología sobre la lengua vasca*, esaterako, baina —beharrezko aurrean filologikoen ahulezia ukitu gabe ere— tituluak berak aski esanguratsu dirudi zorigaitzez (ezin) espero dezakegunaz: hots, testuinguruaz. Filologia eta hizkuntzalaritzaren interes, teoria eta teknikak (orobat “apologia” famatuak) ezer gutxi aztertu dira eta are gutxiago inguruko eta urrutiagoko aztergaion bilakabidearen barnean. Esaterako, Kukenheim, Chevalier, Padley edo xumeagoek jorratu ildotik, ez dugu perpausaren atalen tratamenduaren historia, edota deklinabidearekiko hurbilketena, edota komunztadura eta aditzaren tokiarena euskal gramatikan... hainbat nahasketa erakarri dituen gramatika eta hiztegiaren arteko erlazioarena ez aipatzearren.

Bistakoa da egoera honek berarekin dakarren anakronia eta historiaren desbidertze eta, azken finean, ukapena. Kontua, benetan, holakok edo halakok “nominatiboa eta ergatiboa” ez bereiztean, “ablatiboan kasu asko” multzokatzean edota “etimologia okerrak” aurkezterakoan egin zuen “errua” ote? Ala-ta hegoaldeko gramatika tradizioaren barnean gai horiek, zernolako tratamendua izan zuten (irlandera edota hizkuntza germaniko eta finougriotan, erromantzeek landa) eta han eta hemen zergatik eta zelan aldatuaz joan ziren? Orobat, Pouvreaux bere hiztegian hitzberriak asmatzean egin zuen “bekatu arina” ala horretara eraman zuen (jakinaren gainean eta sistematikoki, “bekatu larriagoak” ikusi zaizkien pare) eta berak ez hurbilekok ere asma ez zalantzan jar zezakeen deribazioaren izaera eta tokiazko ideia ote funtsezko?

Bestalde, eta aipatu dugun sailaren autonomiaren berantatzea dela kausa, “historia magistra vitae” modu selebre batez harturik, mementuan mementuko ideia eta beharren menpean euskalaritzaren tradizioaren irakurketa erabat ahistorikoak egin dira, oro har praktikotasunaren eta eraginkortasunaren aitzakian, artatzen gaituzten etsaien ustezko aitzindarien ustezkoago gerta daitezkeen akatsak jipoiatuaz (aski bedi gogoratzea *Genio y lengua* eta “Arestiren belaunaldikoen” hizkuntzazkoak). Jaidura

honen ondorioak neurtzen ez da erraz euskal "questione della lingua"-k idazteke bait dirau; inola ere, baten baino gehiagoren aburua bide da toki gutxitan izan dutela (eta dutela) Euskal Herrian adinako isladarik hizkuntz eredugintzan garaian garaiko hizkuntzarekiko ideia edo teoriak.

Gogoetok bihotz eman digute XVI-XIX. mendeetako euskalaritzaren historiaz ikerketa bilduma hau apailatzeko tenorean (aurki izango du bere jarraipena XIX-XX. mendeez). Egitasmoaren lehen kimuak 1988 eta 1989an Euskal Herriko Unibertsitatearen Donostiako Udako Ikastaroen barnean antolatu genituen gaiari buruzko bitan gauzatu ziren. Haien emaitzetarik dira, hein handi batean, orain batuak eta ezin uka hemen gure eskerrona partehartzaile eta antolatzaile gutziei.

Gaia amaitzeko inongo irriki ez ametsik ez genuen arren, Donostian aurkeztu ez ziren baina aurreko urteetan edota geroztik gure ikuspegia zabaltzera eta aberastera zetorren beste zenbait lan —batez ere *ASJU*-n— gehitzeko aukera ere ez dugu mezpreatu nahi izan, liburuaren mardultasuna gorabehera. Lanak faksimilean eta objektuaren hurrenkera kronologikoaren arabera eman ditugu, hasierarako orokorra-goak gordeaz, sarrera gisa. Baliagarri iruditu zaigu amaieran erantsi dugun izenen aurkibidea eta pizgarri eta bihotz altxagarri gerta bitez XVI-XIX. mendeetako euskalaritza eta hizkuntzalaritzaren historiaz bildutako bibliografiak; eman diguten nekea alperriko balitz ere, ez al da pentsatuko bata ez bestea erabatekotzat dakartzagunik.

Ricardo Gómez
Joseba Andoni Lakarra

Liburu honetan argitaratutako lanen iturriak:

- JOAQUÍN GORROCHATEGUI, "Historia de las ideas acerca de los límites geográficos del vasco antiguo", *ASJU* XIX-2, 1985, 571-594.
- KOLDO ZUAZO, "Euskaldunek euskalkienganako izan dituzten jarrerez", *ASJU* XXI-3, 1987, 927-950.
- LOURDES OÑEDERRA, "Euskal fonologiako berriak 1900 arte", *ASJU* XXIII-1, 1989, 115-132.
- JABIER ALBERDI, "Ohar batzuk euskal deklinabidearen historiografiarako", *ASJU* XXII-2, 1989, 411-434.
- BEÑAT OYHARÇABAL, "Les travaux de grammaire basque avant Larramendi. (1729)", *ASJU* XXIII-1, 1989, 59-73.
- JOAQUÍN GORROCHATEGUI, "Andrés de Poza y el euskera", *ASJU* XXI-3, 1987, 661-681.
- JON JUARISTI, "La gnosis renacentista del euskera", *Memoriae*, 117-160.
- JOSÉ RAMÓN ZUBIAUR, "Garibai hizkuntzalari", *ASJU* XXIII-1, 1989, 49-58.
- MARI JOSE KEREJETA, "Oihenart Silvain Pouvreauren hiztegian", *ASJU* XXV-3, 1991, 865-899.
- PATRIZIO URKIZU, "Euskara XVI-XVII. mendeetako zenbait idazle atzerritarrengan", *ASJU* XX-2, 1986, 343-350.
- PATRIZIO URKIZU, "Pierre d'Urteren hiztegia", in Joseba A. Lakarra (arg.), *Hiztegiak eta testuak*, 75-99, EHU, Bilbo 1988.
- LUIS MICHELENA, "Euskara eta euskararekiko ikerlanak (1700-1880)", *SHLV*, 1988, 948-964.
- RICARDO GÓMEZ, "Larramendiren gramatika eta gramatikagintzaren historia", *ASJU* XXV-3, 1991, 783-796.
- JOSEBA ANDONI LAKARRA, "Larramendirekin aurreko hiztegiagintzaren historiaz: aztergai eta gogoeta", in Joseba A. Lakarra (arg.), *Manuel Larramendi III. Mendeurrena*, 279-312, Andoain 1992.
- IBON SARASOLA, "Larramendiren eraginaz eta", *ASJU* XX-1, 1986, 203-215.

- MANUEL BREVA CLARAMONTE, "Las ideas lingüísticas del siglo XVIII en Lorenzo Hervás: la descripción de las lenguas del mundo", *ASJU* xxv-3, 1991, 769-781.
- JON JUASRISTI, "Las fuentes ocultas del romanticismo vasco", *Cuadernos de Alzate* 7, 86-105.
- ITZIAR LAKA, "Astarloaren hizkuntzalaritzaz", *ASJU* xxiii-1, 1989, 75-86.
- KOLDO MITXELENA, "Guillaume de Humboldt et la Langue Basque", *Lingua e stile* VIII, 1973, 107-125.
- BLANKA URGELL, "Esku-liburua-ren grafi aldaketak (1802-1821)", *ASJU* xxi-2, 1987, 357-387.
- RICARDO GÓMEZ, "Bonaparte Printzearen inguruko hizkuntz eztabaidak", *ASJU* xxiii-2, 1989, 355-392.
- IBON SARASOLA, "Van Eysen gramatika-lanak", *ASJU* xxiii-1, 1989, 87-94.
- JOSÉ JAVIER GRANJA PASCUAL, "Julien Vinson, el euskera y una polémica del XIX", *ASJU* xx-1, 1986, 217-235.
- KOLDO MITXELENA, "Campiónen Gramática eta beste", *SHLV*, 1988, 965-972.